

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
2. ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
3. หลักการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
4. บทบาทของโรงเรียนและผู้บริหารโรงเรียนในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
5. กระบวนการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
6. ขอบข่ายงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531 : 24) ได้ให้ความหมายของงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนว่า หมายถึง งานสนับสนุนงานวิชาการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีความเข้าใจที่ดีต่อโรงเรียน อันจะทำให้โรงเรียนได้รับการส่งเสริมสนับสนุนความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชุมชน ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้โรงเรียนดำเนินงานด้านต่าง ๆ ไปได้ดีด้วยดี

กิติมา ปรีดีติติก (2532 : 37) ได้ให้ความหมายว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน หมายถึง กระบวนการในการวางแผน การควบคุม การประสานงาน การจัดบุคลากร และเผยแพร่ความรู้ต่อชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนและโรงเรียนให้เจริญก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน

ปรีชา มีพงษ์ (2539 : 15) ได้ให้ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนว่า หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนับตั้งแต่การวางแผน การติดต่อประสานงาน การเผยแพร่ข่าวสาร การให้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือ ตลอดจนการใช้แหล่งทรัพยากรซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยมุ่งสร้างสรรค์

ก่อให้เกิดประโยชน์ในการที่จะพัฒนาโรงเรียนและพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

อุทัย บุญประเสริฐ (2525 : 151) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนว่า คือ การให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน การใช้แหล่งทรัพยากรของชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงิน สิ่งของ วัสดุอุปกรณ์ ความร่วมมือหรือกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนการใช้ทรัพยากรเหล่านี้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหมายถึง การบริหารงานโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวกับชุมชน เพื่อให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แก่โรงเรียนและชุมชน

ความสำคัญของงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

จากการที่โรงเรียนประถมศึกษา มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับชุมชนและท้องถิ่นทำให้กล่าวได้ว่า นอกจากเป็นสถาบันการศึกษาแล้ว โรงเรียนยังมีลักษณะเป็นสถาบันทางสังคมระดับท้องถิ่นอีกด้วย การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 22) ได้สรุปความสำคัญของการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ดังนี้

1. เป็นการบริหารงานที่ช่วยส่งเสริมให้การดำเนินงานด้านอื่น ๆ ของโรงเรียนเป็นไปได้โดยสะดวก
2. เป็นการบริหารงานที่ช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
3. เป็นการบริหารงานที่ช่วยให้โรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงเรียนได้
4. เป็นการบริหารงานที่ช่วยให้เข้าใจสภาพความต้องการและปัญหาของชุมชนเพื่อประกอบในการพิจารณากำหนดนโยบายของโรงเรียน
5. เป็นการบริหารงานที่มีส่วนให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน อันจะเป็นการช่วยพัฒนาสังคมอีกทางหนึ่ง
6. เป็นการบริหารงานที่ส่งเสริมในเรื่องการอยู่ร่วมกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม
7. เป็นการบริหารงานที่มีส่วนสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยราชการอื่น เช่น กรมการปกครอง กรมพัฒนาชุมชน เป็นต้น อันจะเป็นผลดีต่อทางราชการ

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531 : 22) ได้ให้ความสำคัญของงานความสัมพันธ์กับชุมชนไว้ว่า โรงเรียนประถมศึกษานอกจากเป็นสถาบันทางการศึกษาแล้ว โรงเรียนยังมีลักษณะเป็นสถาบันทางสังคมระดับท้องถิ่นอีกด้วย เพราะฉะนั้นการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะมีประโยชน์และมีความสำคัญต่อการบริหารงานในโรงเรียนเป็นอย่างยิ่งดังนี้ คือ

1. ช่วยส่งเสริมให้การดำเนินงานด้านอื่น ๆ ของโรงเรียนเป็นไปโดยสะดวก
2. ช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
3. ช่วยให้โรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงเรียนได้
4. ช่วยให้เข้าใจสภาพความต้องการและปัญหาของชุมชน เพื่อประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายของโรงเรียน
5. มีส่วนให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนอันจะเป็นการพัฒนาสังคมอีกทางหนึ่งด้วย
6. เป็นการบริหารงานที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม
7. เป็นการบริหารงานที่มีส่วนสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยราชการอื่น ๆ เช่น กรมการปกครองและกรมพัฒนาชุมชน เป็นต้น อันจะเป็นผลดีต่อทางราชการ

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผู้บริหารต้องถือว่าโรงเรียนเป็นของประชาชน ดังนั้น อาคารสถานที่และทรัพย์สินต่าง ๆ ตลอดจนการช่วยดูแลรักษา ผู้บริหารควรอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและเข้ากับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ให้ได้ โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรม และกิจกรรมทางศาสนาควรถือโอกาสไปร่วมให้ได้ ทั้งนี้เพื่อรักษามนุษยสัมพันธ์และความร่วมมืออันดีจากประชาชน และควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมเห็นกิจการของโรงเรียนตามพอสมควร แนะนำให้ครูออกไปพบปะกับผู้ปกครอง เยี่ยมเยียนนักเรียนตามโอกาสอันควร เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีเป็นการส่วนตัว หากมีทางที่จะช่วยเหลือพัฒนาชาวบ้านที่มีความต้องการในการศึกษาทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ ผู้บริหารไม่ควรเพิกเฉย (ภิญโญ สาร 2519 : 218) โรงเรียนในชุมชนต่างมีจุดมุ่งหมาย ความต้องการ และมีรูปแบบเฉพาะของตนในแต่ละสังคม ศาสนาและอาชีพ ชุมชนมีหน้าที่เข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนของตน โรงเรียนเปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นภาพของชุมชนนั้น ๆ หลักสูตรที่ใช้ในโรงเรียนกับชุมชนจะทำให้เกิดความเข้าใจและการให้ความร่วมมือในภารกิจทั้งปวงของโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนและครูเป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ต่อกัน เช่น การแจ้งข่าวสารข้อมูลที่เป็นจริงให้ชุมชนทราบชุมชนก็อาจให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นอย่างดี ได้แก่ การสงเคราะห์ช่วยเหลือสวัสดิการ นักเรียน การให้บริการแนะแนวอาชีพ การให้บริการด้านสุขภาพอนามัยรวมทั้งการ

ให้ความช่วยเหลือ ดูแลควบคุมด้านระเบียบวินัยนักเรียน ตลอดจนส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

ปริญญา รอดแก้ว (2529 : 10 -11) ได้สรุปไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ผู้บริหารโรงเรียนไม่ควรละเลย แนวนโยบายการศึกษาของรัฐยังกำหนดว่าควรจัดการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนและแก้ปัญหาของชุมชนได้ การอาศัยสรรพกำลังและทรัพยากรในการจัดการศึกษาจากรัฐเพียงอย่างเดียว นั้น ไม่เป็นการเพียงพอจึงจำเป็นต้องระดมสรรพกำลังและทรัพยากรของท้องถิ่นหรือชุมชนมาช่วยในการพัฒนาโรงเรียนด้วย เมื่อโรงเรียนได้อาศัยชุมชนเป็นแหล่งวิทยบริการและทรัพยากรในการพัฒนาโรงเรียน โรงเรียนก็สามารถที่จะบริการชุมชนและช่วยพัฒนาชุมชนควบคู่กันไปซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนก็คือการพัฒนาโรงเรียน การพัฒนาโรงเรียนก็คือการพัฒนาชุมชนนั่นเอง ดังนั้นโรงเรียนและชุมชนต้องร่วมมือกันในการพัฒนาโรงเรียนและชุมชนอยู่ตลอดเวลา

จากที่ได้กล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีความจำเป็นและมีประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะทำให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษาพัฒนาเยาวชน อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ

หลักการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

สตูพส์และแรฟเฟอร์ตี (Stoops and Rafferty 1961 : 515 - 519) ได้สรุปหลักการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ไว้ 5 ประการคือ

1. ต้องมีทั้งการให้และรับข่าวสารต่อชุมชน คือ บุคลากรในโรงเรียนจะต้องทราบความเป็นไปของชุมชน และในขณะเดียวกันโรงเรียนก็ต้องแถลงให้ประชาชนทราบถึงปัญหาและวิธีการดำเนินงานของโรงเรียนด้วย

2. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะได้ผลดีอยู่ที่การใช้วิธีการหลายอย่างในเวลาเดียวกัน

3. ต้องพยายามให้ชุมชนเข้าใจโรงเรียนให้มากที่สุด

4. งานที่จัดทำให้ชุมชน ควรเป็นงานที่กระทำอย่างต่อเนื่องกัน

5. โรงเรียนควรให้ข้อมูลที่น่าสนใจและง่ายต่อการเข้าใจ และเป็นสิ่งสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน

นาฏเฉลียว สุมาวงศ์ (2516 : 20 - 23) ได้เสนอแนวทางที่โรงเรียนกับชุมชนจะร่วมมือกันในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชน อาจทำได้โดยวิธีต่อไปนี้คือ

1. จัดให้มีกรรมการโรงเรียนโดยเลือกจากคนในชุมชน
 2. เปิดโอกาสให้ชุมชนใช้สถานที่ของโรงเรียนนอกเวลาเรียนหรือวันหยุด เช่น การสอนหนังสือแก่ผู้ใหญ่ เป็นที่ประชุมหรือจัดงานประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น
 3. จัดหลักสูตรของโรงเรียนให้สัมพันธ์กับชุมชน เพื่อให้ความรู้ของนักเรียนมีความหมายยิ่งขึ้น สามารถนำสิ่งที่เรียนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้จริง ๆ ทั้งนี้ต้องใช้อุปกรณ์ สื่อมวลชน แหล่งวิทยากรต่าง ๆ ในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการสอน
 4. จัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน ซึ่งช่วยให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทต่อโรงเรียน ได้แก่ การจัดนิทรรศการต่าง ๆ จัดแสดงละครประจำปี แข่งขันกีฬานักเรียน ให้บริการแนะแนวแก่นักเรียน หรือศูนย์กลางของชุมชนในการจัดกิจกรรมของสังคม
- คำานวณ บุญเพชรแก้ว และคนอื่น ๆ (วิเชียร อ่อนประเสริฐ 2529 : 17) ได้เสนอแนวทางวิธีปฏิบัติในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนว่า
1. ติดต่อเยี่ยมเยียนชุมชนอย่างใกล้ชิดอยู่เสมอ ทั้งในยามปกติและยามเดือดร้อน
 2. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ของโรงเรียนได้ตามความเหมาะสม
 3. ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการติดต่อธุระกับโรงเรียนและช่วยเหลืองานส่วนตัวตามโอกาสอันควร
 4. ชักชวนและให้โอกาสแก่ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงโรงเรียน
 5. ชักชวนและแต่งตั้งผู้สนใจการศึกษา หรือผู้ที่ประชาชนรักใคร่นับถือมาเป็นกรรมการศึกษาของโรงเรียน
 6. ติดต่อสัมพันธ์กับผู้นำทางศาสนา ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อโรงเรียน
 7. ส่งเสริมครูและนักเรียนให้เห็นความสำคัญของการสร้างความเชื่อถือ เพื่อให้เกิดความไว้วางใจจากชุมชนที่จะมองโรงเรียนในด้านความประพฤติ ความรู้ ความสามารถและการเป็นแบบอย่างในทางที่ดี
 8. ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชน
 9. ร่วมมือในพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีของชุมชน
- รวีวรรณ คุ้มชัย (2536 : 196) ได้เสนอแนวคิดคล้ายคลึงกันเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดังนี้

1. นำโรงเรียนสู่ชุมชน มีวิธีการคือ รายงานให้ประชาชนทราบเกี่ยวกับกิจการของโรงเรียน สร้างความศรัทธาและความเชื่อถือ ความมั่นใจให้เกิดแก่ชุมชน สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับผู้ปกครอง ส่งเสริมให้สมาชิกของชุมชนเข้าใจในหน้าที่ของโรงเรียน วัตถุประสงค์ของการศึกษา และส่งเสริมให้สมาชิกของชุมชนมีความเข้าใจและรู้สึกว่าเป็นของชุมชน ให้เขาได้รู้เห็นและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน โรงเรียนควรจัดให้มีการสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนอยู่เสมอ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานของโรงเรียนให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

2. การนำชุมชนมาสู่โรงเรียน โดยใช้แหล่งความรู้จากชุมชนให้เป็นประโยชน์ เช่น การจัดกิจกรรมของชุมชนตามโอกาสต่าง ๆ จัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 34) ได้เสนอหลักปฏิบัติในการดำเนินงานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนไว้ดังนี้

1. ดำเนินงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ และตรงไปตรงมา
2. การติดต่อกับชุมชน ต้องมุ่งให้เกิดเจตคติที่ดี
3. ดำเนินการต่อเนื่องตลอดระยะเวลา ทั้งในและนอกโรงเรียน
4. สร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดทั่วไป ไม่จำกัดเฉพาะกลุ่ม
5. รับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของประชาชนในชุมชน
6. ใช้วิธีดำเนินงานง่าย ๆ และเป็นกันเองกับประชาชน

จากหลักการข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า หลักการในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น โรงเรียนและชุมชนต้องมีทั้งให้และรับ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ให้มากที่สุด ดำเนินงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ สร้างความเข้าใจอันดีอย่างต่อเนื่อง ใช้วิธีง่าย ๆ เป็นกันเอง เพื่อให้การดำเนินงานต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนและครูในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูจะร่วมกันสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ต้องพัฒนาตนเองและกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. การสร้างศรัทธาในตนเอง ผู้บริหารและคณะครูในโรงเรียนต้องพยายามพัฒนาตนเองให้ชุมชนได้เกิดศรัทธาร่วมมือกันปฏิบัติงาน เช่น การศึกษาหาความรู้ให้เป็นผู้รอบรู้ปฏิบัติงานตามหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพพัฒนาคุณลักษณะนิสัย คุณธรรมให้เป็นที่ยอมรับของชุมชน

2. การร่วมกันสร้างศรัทธาให้สถาบัน ผู้บริหารและคณะครูร่วมกันพัฒนาโรงเรียนให้ชุมชนมีความภูมิใจและเชื่อมั่นในการเรียนการสอน เช่น การพัฒนาโรงเรียนให้ก้าวหน้า มีชื่อเสียง มีคุณภาพ นักเรียนมีคุณลักษณะ ความรู้ ความสามารถ ตรงตามหลักสูตรและสังคมต้องการ สภาพของโรงเรียนร่มรื่นเป็นปัจจุบัน ก้าวทันต่อความเจริญก้าวหน้า ชนกระการประกวดใจเรื่องต่างๆ หรือในระดับต่าง ๆ จนถึงเป็นระดับโรงเรียนรางวัลพระราชทาน เป็นต้น

3. การสร้างความสนิทสนมกับชุมชน ผู้บริหารและคณะครูจะต้องให้ความสำคัญในการสร้างความสนิทสนมกับชุมชน ด้วยการให้เวลาต้อนรับ ให้บริการด้วยความเต็มใจ ยิ่งไปร่วมงานช่วยเหลือพัฒนาชุมชนเป็นประจำ รวมทั้งการไปเยี่ยมชุมชนหรือผู้ปกครองที่ประสบโชคดีหรือประสบทุกข์ภัย

4. การเสริมสร้างเกียรติคุณของชุมชน ผู้บริหารและคณะครูจะต้องให้เกียรติแก่ชุมชนหรือคณะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างเหมาะสมและเท่าเทียมกัน เช่น การต้อนรับ การเชิญชวนร่วมงาน การกล่าวคำยกย่อง การมอบเกียรติบัตรและประกาศเกียรติคุณเป็นประจำ

5. การจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้บริหารและคณะครูต้องร่วมกันจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างหลากหลายและเป็นประจำ โดยถือหลักมนุษยสัมพันธ์เป็นหลัก มุ่งเน้นความร่วมมือมากกว่าความต้องการทรัพย์สินมาพัฒนาโรงเรียนแต่ฝ่ายเดียวและการจัดกิจกรรมทุกครั้ง หากคณะครูร่วมจัดทำโดยพร้อมเพรียงกันยังเป็นการสร้างศรัทธาให้กับชุมชนอย่างมาก

6. การร่วมมือประชาสัมพันธ์โรงเรียน ผู้บริหารและคณะครูทุกคนต้องถือว่ามีหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์งานให้ชุมชนทราบ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามที่มีโอกาสและต่อเนื่องตลอดเวลา จะช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามบทบาทมากยิ่งขึ้น

กล่าวได้ว่า ผู้บริหารและครูอาจารย์ในโรงเรียนควรมีบทบาทในการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของชุมชน หลักสูตรของโรงเรียนต้องเอื้ออำนวยต่อการแก้ปัญหาของชุมชนโดยเป้าหมายการดำเนินงานของโรงเรียนคือ มุ่งพัฒนาคณะบุคคล สังคมและชุมชนเป็นหลัก โรงเรียนต้องเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา งานเทศกาลประจำปี งานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นและการประกวดผลงานที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น บนพื้นฐานของโรงเรียนที่ทรัพยากรอย่างจำกัดและมุ่งเน้นประโยชน์ทางการศึกษาและความเจริญก้าวหน้าของชุมชนอย่างแท้จริง

ลิปแฮม และเจมส์ (Lipham and James 1974 : 320) ให้ทรรศนะเกี่ยวกับการบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ ดังนี้

1. ผู้บริหารโรงเรียนต้องมีแนวคิดเข้าใจวิเคราะห์ ความต้องการของชุมชนและพร้อมที่จะทำงานกับชุมชน

2. ถือเอาความต้องการของชุมชนเป็นความต้องการของตนเอง
3. มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชน
4. มีการติดต่อกับองค์กรต่าง ๆ ของชุมชน
5. สร้างโครงการความสัมพันธ์โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการ
6. มีความสามารถในการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

มอร์เฟท จอห์นส์ และเรลเลอร์ (Morphet, Johns and Reller 1982 : 302)

กล่าวสนับสนุนว่า ครูใหญ่ทำหน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้ใน 3 ลักษณะคือ

1. ออกเยี่ยมเยียนผู้ปกครอง ประชุมร่วมกันระหว่างครูและผู้ปกครอง ตลอดจนใช้ทรัพยากรบุคคลและชุมชนในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน

2. แจกข่าวสารของโรงเรียนทางสื่อสารมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ และครูใหญ่หรือผู้ร่วมงานสนทนากับชุมชนโดยตรง

3. สร้างความสัมพันธ์โดยผ่านสมาคมผู้ปกครอง องค์กรปกครองท้องถิ่นหรือกลุ่มคนอื่น ๆ ตลอดจนหน่วยงานของรัฐและเอกชน

ปรีชา คัมภีร์ปรภรณ์ (2525 : 121) เห็นว่า งานบริหารด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนผู้บริหารโรงเรียน มีหน้าที่ดังนี้ คือ

1. กำหนดรูปแบบหรือแนวทางการประสานงาน โดยผ่านคณะกรรมการการศึกษาของโรงเรียน สยามคมครูผู้ปกครอง คณะครู หรือผ่านผู้นำชุมชนโดยตรง

2. เป็นผู้ประสานงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนด้วยตนเอง หรือประสานงานระหว่างชุมชนกับแหล่งวิทยากรหรือหน่วยงานอื่นในการพัฒนาชุมชน

3. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง นำเอาความรู้หรือวิทยาการใหม่ ๆ เข้าสู่ชุมชนและผู้ริเริ่มทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีมีประโยชน์แก่ชุมชน

4. เป็นผู้แก้ปัญหา ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการแก้ปัญหาของชุมชน เมื่อชุมชนมีปัญหาและไม่สามารถตกลงกันเองได้

ฮาร์ริสัน และ โกวิน (Harrison and Gowin 1962 : 72 - 73) ได้ให้ข้อเสนอแนะวิธีสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและบ้าน ไว้ดังนี้

1. ศึกษาสภาพของชุมชน ความเป็นอยู่ของสังคมแต่ละบ้านเพื่อทราบความต้องการ
2. สัมภาษณ์ข้อมูลปัจจุบันของชุมชน

3. ศึกษาข่าวความเคลื่อนไหวของท้องถิ่นด้วยความระมัดระวัง
4. อภิปรายกับสมาชิกจากคณะอื่น ๆ ในชุมชน
5. ศึกษาสังเกตเงื่อนไขพฤติกรรมที่นักเรียนกระทำที่บ้าน
6. ไปเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้าน ร่วมกันช่วยพัฒนานักเรียน นักเรียนจะเป็นสื่อประสาน

ความเข้าใจอันดี

7. ส่งนักเรียนกลับบ้านให้เขามีความสุข เช่นเดียวกับที่เขามาโรงเรียน
8. ครูต้องสร้างโอกาสอันดีให้เกิดขึ้นในโรงเรียน ไม่เฉพาะแต่ที่บ้านเท่านั้น
9. ช่วยเหลือผู้ปกครองในการแก้ปัญหาเด็ก

ชาญวิทย์ แสงมณี (2522 : 180) ได้แนะนำการนำโรงเรียนสู่ชุมชนและการนำชุมชนมาสู่โรงเรียน ไว้ดังนี้

1. การนำโรงเรียนสู่ชุมชน
 - 1.1 เสนอรายงานให้ประชาชนทราบเกี่ยวกับกิจกรรมของโรงเรียน
 - 1.2 สร้างความเชื่อถือความมั่นใจและความนิยมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน
 - 1.3 ส่งเสริมให้ประชาชน เข้าใจความสำคัญของการศึกษา รู้สึกตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน
 - 1.4 ส่งเสริมให้ครูกับผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กันยิ่งขึ้น
 - 1.5 สนับสนุนให้ประชาชนช่วยเหลือด้านการเงิน วัสดุ แรงงานและกำลังใจ เพื่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน
 - 1.6 สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างบ้าน โรงเรียน ชุมชน โดยใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของประชาชน การศึกษาและวัฒนธรรม
 - 1.7 ประเมินความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับการศึกษา เพื่อสนองความต้องการอันแท้จริง
 - 1.8 แก้ไขปิดเป่าข้อขัดข้อง ให้ประชาชนมองโรงเรียน ครูและนักเรียนในแง่ดีด้วยความเชื่อถือศรัทธามีความเข้าใจและเห็นใจโรงเรียน

2. การนำชุมชนมาสู่โรงเรียน โดยใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนให้เป็นประโยชน์ ในการเรียนการสอนและปรับปรุงโรงเรียน ดังนี้

- 2.1 ผู้เชี่ยวชาญในอาชีพเฉพาะอย่างมาให้ความรู้แนะนำนักเรียน
- 2.2 ผู้ปกครองให้ความช่วยเหลือเป็นวิทยากรในบางเรื่อง
- 2.3 สมาชิกสภาให้ความรู้เกี่ยวกับการประชุมสภา การร่างกฎหมายหรือประกอบการณ์

ด้านอื่น ๆ

- 2.4 โรงงานอุตสาหกรรม ให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานการผลิต
- 2.5 ตำรวจ ชำราชการ ให้ความรู้ด้านจราจร การปกครองและอื่น ๆ
- 2.6 คณะกรรมการสภาตำบลหรือท้องถิ่น ให้ความรู้การดำเนินงานในท้องถิ่น
- 2.7 นำทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พืช สัตว์ป่า หิน มาเป็นประโยชน์ในการศึกษา
- 2.8 นำทรัพยากรที่มนุษย์ประดิษฐ์ตกแต่ง เช่น อาคาร บ้านเรือน สนามบิน และสถานีดับเพลิง มาเป็นประโยชน์ในการศึกษา

2.9 แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและทันตแพทย์ให้ความรู้ด้านสุขภาพ การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จึงเป็นหน้าที่รับผิดชอบที่สำคัญ ประการหนึ่งของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในการบริหารงานด้านนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 30) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร โรงเรียนตามขอบข่ายไว้ดังนี้

1. ศึกษาชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่โดยละเอียด ในด้านโครงสร้างทางวัฒนธรรมประเพณี อาชีพ สภาพเศรษฐกิจ ทรัพยากร สภาพปัญหา เจตคติ และความเชื่อถือต่าง ๆ เพื่อให้โรงเรียนสามารถวางแผนปฏิบัติงานด้านนี้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. รับผิดชอบในการจัดให้มีการวางแผนดำเนินงาน ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
3. กระตุ้นและส่งเสริมให้บุคลากรสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานตามแผน
4. จัดให้มีการประชาสัมพันธ์โรงเรียนอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงโดยใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ
5. จัดให้มีการเยี่ยมชุมชนเพื่อรับทราบความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินงาน
6. รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในขอบข่ายของงาน ตลอดถึงการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน
7. จัดให้มีการบริการแก่ชุมชนด้านต่าง ๆ ที่โรงเรียนสามารถทำได้
8. เลือกบุคลากรในชุมชน และแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการศึกษาของโรงเรียนและส่งเสริมสนับสนุนให้คณะกรรมการศึกษา ได้แสดงบทบาทในการสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนให้มากที่สุด โดยให้เป็นไปตามกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง
9. ดำเนินการให้โรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรท้องถิ่น คือ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้มากที่สุด

สำหรับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาประณแห่งชาติ (2526 : 275) ได้เสนอแนะโครงการและการปฏิบัติไว้สรุปได้ดังนี้

1. โครงการกรรมการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูศึกษาระเบียบว่าด้วยกรรมการศึกษาร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิจากชุมชน สรรหาผู้สมควรแต่งตั้งและจัดประชุมมอบหมายแต่งตั้ง
2. โครงการสมาคมผู้ปกครองและครู ประชุมทำความเข้าใจและเลือกตัวแทนฝ่ายครูติดต่อผู้ทรงคุณวุฒิและวิทยากรบรรยายประโยชน์ของสมาคม วิธีดำเนินงานให้ผู้ปกครองทราบยื่นเรื่องราวขอจัดตั้ง นัดประชุมคณะกรรมการ วางโครงการดำเนินงานประเมินผลและรายงานต่อที่ประชุมใหญ่สมาคมครูผู้ปกครองเมื่อสิ้นปี
3. โครงการสมาคมหรือมูลนิธิในโรงเรียน สำนวจความสนใจและความเห็นจากผู้ปกครองในการจัดตั้งเชิญผู้ปกครองประชุมรับทราบนโยบายทั่วไป จัดกิจกรรมหารายได้บำรุงสมาคมหรือมูลนิธิตลอดจนจัดบริการให้ทุนและอุปกรณ์แก่นักเรียน
4. โครงการวันสำคัญ ได้แก่ จัดวันสำเร็จการศึกษา กิจกรรมนิทรรศการ กิจกรรมวันไหว้ครูและวันเลือกบุคคลดีเด่นของชุมชน
5. โครงการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ร่วมมือกับวัดและหน่วยงานอื่น ๆ ของชุมชนในงานทอดกฐินงานประจำปีและปลูกต้นไม้ นำความรู้เทคโนโลยีใหม่ ๆ มาเผยแพร่ให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ เข้าร่วมกระบวนการ ร่วมกิจกรรมกีฬา ฯลฯ
6. โครงการบุคคลดีเด่นวันศิษย์เก่า ส่งแบบสอบถามไปยังศิษย์เก่าตามบ้านเลขที่ในประวัตินักเรียน ตั้งกรรมการโรงเรียนประกอบด้วยครูและศิษย์เก่า เพื่อหาทางทำให้โรงเรียนขึ้น
7. โครงการส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่ เผยแพร่งานวิชาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ จัดห้องสมุดวิชาซีพท้องถิ่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านและจัดสอนกลุ่มสนใจ
8. โครงการชุมชนศึกษา แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มออกศึกษาชุมชนโดยมีครูอาจารย์ควบคุม
9. โครงการประชาสัมพันธ์โรงเรียน ประชาสัมพันธ์หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 และประชาสัมพันธ์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาของโรงเรียน

จากที่กล่าวมาโรงเรียนประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชน มีความจำเป็นอย่างมากในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน บุคคลที่มีความสำคัญมากในการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน คือ ผู้บริหารโรงเรียน บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนมีมากตามทัศนะข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดรูปแบบหรือแนวทางการประสานงาน เป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้นำ ผู้แก้ปัญหา ศึกษาสภาพของชุมชน นำโรงเรียนเข้าสู่ชุมชนและนำชุมชนเข้าสู่โรงเรียน

ทั้งนี้โรงเรียนกำหนดโครงการต่าง ๆ ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยความร่วมมือจากบุคลากรภายในโรงเรียนและประชาชนในชุมชนนั้น

กระบวนการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นงานหนึ่งของการบริหารโรงเรียน จึงใช้กระบวนการเดียวกันกับกระบวนการบริหารโดยทั่วไป ซึ่งมีอยู่หลายแนวคิด สำหรับทฤษฎีการบริหารของ กุลลิค และเออร์วิค (Gulick and Urwick) ได้กล่าวถึงกระบวนการบริหารไว้ 7 ขั้นตอนเรียกว่า POSDCORB คือ

1. Planning (P) หมายถึง การวางแผนหรือวางโครงการอย่างกว้าง ๆ ว่ามีงานอะไรบ้างจะปฏิบัติตามลำดับ วางแผนวิธีการปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัตินั้น ๆ ก่อนลงมือปฏิบัติการ

2. Organizing (O) หมายถึง การจัดรูปโครงการหรือเค้าโครงของการบริหาร กำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานหรือตำแหน่งต่าง ๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะและวิธีการติดต่อกัน

3. Staffing (S) หมายถึง การบริหารงานอันเกี่ยวข้องกับตัวบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ทุกประเภทของหน่วยงาน ตั้งแต่การแสวงหาคนมาทำงาน การบรรจุแต่งตั้ง การฝึกอบรมและพัฒนาบุคคลที่จะบรรจุแต่งตั้งไว้แล้ว การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ตลอดจนการพ้นจากงานและบำรุงรักษาสภาพการทำงานที่ดีมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ตลอดไป

4. Directing (D) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ หลังจากได้วิเคราะห์และพิจารณาวางแผนงานโดยรอบคอบแล้ว รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ ในฐานะผู้บริหารเป็นผู้บังคับบัญชาในหน่วยงาน

5. Coordinating (Co) หมายถึง การประสานงานหรือสื่อสัมพันธ์หน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่าง ๆ ภายในองค์การหรือสำนักงานใหญ่ เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน

6. Reporting (R) หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งเบื้องบนและเบื้องล่าง การเสนอรายงานทำให้ผู้บังคับบัญชาทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานกับหน่วยงานอื่น

7. Budgeting (B) หมายถึง การจัดทำงบประมาณการเงิน การวางแผนหรือโครงการในการใช้จ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงิน หรือตรวจสอบบัญชีโดยรอบคอบและรัดกุม

วิลไรต์น์ บุญสวัสดิ์ (2525 : 53) ได้เสนอไว้ว่า การที่จะบริหารงานใด ๆ ก็ตามให้มีประสิทธิภาพได้นั้น ผู้บริหารต้องดำเนินการตามขั้นตอนทั้ง 4 กระบวนการบริหารคือ

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
 2. การวางแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
 3. การดำเนินการตามแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
 4. การประเมินผลการดำเนินการตามแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนก็เช่นเดียวกัน ผู้บริหารต้องดำเนินการตามขั้นตอนนี้ การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากระบวนการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตามขั้นตอนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงขอเสนอสาระสำคัญเพิ่มเติมดังนี้

การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นกระบวนการขั้นแรกในการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นการศึกษาสภาพปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร อะไรคือปัญหาและความต้องการ ขั้นตอนนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เป็นพื้นฐานของการวางแผนการบริหารงาน ผลจากการศึกษาในขั้นนี้จะได้ข้อมูลที่แสดงถึงสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันของโรงเรียน สภาพการปฏิบัติงาน แสดงให้เห็นถึงปัญหาสำคัญของระบบงาน และแสดงให้เห็นถึงความพร้อม ความสามารถของโรงเรียน เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสภาพที่ควรจะเป็น เปรียบเทียบกับความคาดหวัง นั่นคือ การแสดงถึงความต้องการในอนาคตของโรงเรียนนั่นเอง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530 : 11 - 14) ได้กล่าวไว้ในเอกสารการกำกับ ติดตาม นิเทศ และการประเมินผลโรงเรียนประถมศึกษาโครงการอบรมผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า

สภาพปัจจุบัน หมายถึง สภาพความเป็นจริงที่กำลังเป็นอยู่หรือผลของการดำเนินงานขณะนั้น

สภาพปัญหา หมายถึง การดำเนินการ หรือผลผลิตที่หน่วยงานปฏิบัติได้ในปัจจุบันยังต่ำกว่าเกณฑ์ที่ต้องการหรือระดับมาตรฐานที่กำหนด สภาพปัญหาจะรุนแรงมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างสภาพปัจจุบันกับเกณฑ์ความต้องการ

ความต้องการ หมายถึง สิ่งที่พึงปรารถนา หรือสิ่งที่คาดหวังตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

สุรพันธ์ ยันต์ทอง (2526 : 29) ได้สรุปว่าในการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของโรงเรียน สามารถนำเอากระบวนการประเมินความต้องการมาใช้ โดยให้สมาชิกในหน่วยงานได้มองเห็นปัญหาร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางแก้ปัญหาจากหลาย ๆ ฝ่าย ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน 4 ขั้น คือ

1. กำหนดขอบเขตความต้องการหรือความสนใจเป็นการรวบรวมความต้องการอย่างกว้าง ๆ จากการสอบถาม ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง และนักเรียน ว่าอะไรคือสิ่งที่โรงเรียนต้องการ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขจนได้เป็นความต้องการแล้วนำข้อมูลวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขจนได้เป็นความต้องการของคนส่วนใหญ่

2. การประเมินสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อทราบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันสำคัญมากน้อยแค่ไหนเพียงไร

3. กำหนดค่านิยม กฎเกณฑ์ และมาตรฐานให้ชัดเจนว่าในความต้องการแต่ละอย่างจะต้องได้รับการแก้ไขถึงจุดใด จึงจะทำให้โรงเรียนหมดปัญหานั้นไป

4. สรุปรายงานความต้องการที่ต้องได้รับการแก้ไข เป็นการกำหนดความขัดแย้งระหว่างสภาพปัญหาในปัจจุบันที่ได้รับกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งจะทำให้เราทราบขอบเขตของปัญหาที่ต้องการแก้ไขได้ชัดเจนขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 28 - 26) ได้อธิบายไว้อย่างละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการซึ่งประมวลได้เป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลที่แสดงถึงสภาพการจัดการศึกษา
 - 1.1 ข้อมูล ตัวเลขต่าง ๆ ที่แสดงถึงสภาพการจัดการศึกษา
 - 1.2 สภาพด้านอาคารสถานที่
 - 1.3 สภาพด้านการเงิน การงบประมาณและการบริหารการเงิน
 - 1.4 สภาพด้านบุคลากร
 - 1.5 สภาพด้านนักเรียน
 - 1.6 สภาพคุณภาพการศึกษา
 - 1.7 สภาพด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน
2. ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องจะสามารถจะทราบสภาพปัจจุบันและปัญหาได้จากเรื่อง

ต่าง ๆ คือ

2.1 ระดับคุณภาพการศึกษาทั้งโดยส่วนรวมของโรงเรียนและระดับชั้นเรียน
 2.2 สภาพปัจจุบันและกระบวนการในการจัดการตลอดจนปัญหาในด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น ด้านบุคลากร นักเรียน อาคารสถานที่ การเงินและงบประมาณและปัญหาในส่วนต่าง ๆ

- 2.3 ปัญหาเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอน
- 2.4 อัตราการซ้ำชั้น
- 2.5 อัตราการมาเรียนของนักเรียน
- 2.6 ปัญหาเกี่ยวกับลักษณะของนักเรียนที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร
- 2.7 ระดับคุณภาพของครู
- 2.8 สิ่งที่น่าสนับสนุนบริการทางการศึกษาของโรงเรียน

3. เทคนิคการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ ผู้บริหารจำนวนมากพยายามใช้เทคนิคใหม่ ๆ หรือวิธีการใหม่ ๆ ในการศึกษา วิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของโรงเรียนเพื่อให้ได้ปัญหาและความต้องการที่แท้จริง และเพื่อจะได้แนวทางแก้ไข ปรับปรุงให้เกิดผลดีมากที่สุดต่อระบบงานและบุคลากรในโรงเรียน วิธีที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายคือการจัดประชุมครู แล้วให้ครูเสนอปัญหาตามความต้องการและแนวทางแก้ไข การสัมภาษณ์ การสังเกต การใช้แบบสำรวจ การศึกษาจากรายงานต่าง ๆ การขอประชามติ และการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 31 - 32) ได้กล่าวถึงการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ว่า ในขั้นตอนนี้ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของงานและชุมชน อย่างน้อยที่สุดต้องมีข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. จำนวนผู้ปกครองนักเรียน
2. จำนวนคนในชุมชน ที่เป็นเขตบริการของโรงเรียน
3. จำนวนหมู่บ้าน บ้าน และระยะห่างจากโรงเรียน
4. ระดับความร่วมมือที่ชุมชนให้แก่โรงเรียน
5. เจตคติของชุมชนต่อโรงเรียน
6. การคมนาคม
7. ผู้นำชุมชน ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน
8. ปัญหาของชุมชนที่อาจส่งผลกระทบต่อโรงเรียน
9. ทรัพยากรในชุมชนที่โรงเรียนอาจนำมาใช้ประโยชน์ได้

10. ประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมบางประการของท้องถิ่น

ในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลนี้ ผู้บริหารควรให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการหาและเสนอข้อมูล โดยหากจากแหล่งที่เชื่อถือได้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาแล้ว ควรจะได้มีการร่วมกันพิจารณาเพื่อสรุปเป็นประเด็นปัญหาสำหรับการดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนี้ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของงานและของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมจากบุคลากรให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ให้มากที่สุด ที่สำคัญได้แก่จำนวนผู้ปกครองนักเรียน จำนวนประชากรในชุมชนที่เป็นเขตบริการของโรงเรียน จำนวนหมู่บ้าน การคมนาคมและการสื่อสารในชุมชน ผู้นำชุมชนปัญหาที่อาจมีผลกระทบต่อโรงเรียน ตลอดจนทั้งประเพณี ค่านิยมบางประการของท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนและการหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้นต่อไป

การวางแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การวางแผนงาน (Planning) แม้จะเป็นคำสั้น ๆ แต่มีความหมายกว้างขวางมาก การให้ความหมายการวางแผนแตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละบุคคลและตามสภาพของภารกิจที่ต้องมีการวางแผนงานไว้ 4 ลักษณะคือ

1. การวางแผนงาน คือ กระบวนการทางจิตใจ เป็นความรู้สึกนึกคิดก่อนลงมือปฏิบัติการ
2. การวางแผนงาน คือ การกำหนดรูปแบบของอนาคตตามที่ต้องการ และกำหนดแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์
3. การวางแผนงาน คือ การตกลงใจไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อไร และมีใครเป็นผู้กระทำให้สำเร็จ

4. การวางแผนงาน คือ การกำหนดแนวทางดำเนินงานไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง เพื่อว่าเมื่อลงมือปฏิบัติจริงจะได้มีระบบ ขั้นตอนให้บังเกิดผลดีที่สุดและประหยัดที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 4) ได้ให้ความหมายว่าการวางแผนงาน คือ การพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผลโดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการกำหนดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติในอนาคต เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ การวางแผนเป็นการคิดและกำหนดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติเป็นการตัดสินใจไว้ล่วงหน้าว่า จะทำอะไร ทำไม่จึงทำ จะทำอย่างไร จะให้ใครทำ จะทำที่ไหนและจะทำเมื่อใด

รวิวรรณ คุ้มชัย (2536 : 150) ได้สรุปว่าขั้นตอนในการวางแผนที่ผู้บริหารควรนำไปปฏิบัติ เพื่อวางแผนการศึกษามี 4 ขั้นตอนคือ

1. การศึกษาให้เข้าใจธรรมชาติของปัญหาว่าอะไร คือ สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เรากำลังเผชิญอยู่ และกำหนดลักษณะสำคัญของปัญหาออกมาให้ปรากฏชัดเจน การกำหนดความมุ่งหมายในการดำเนินงาน และการจัดลำดับการปฏิบัติงานในแผนตามลำดับก่อนหลัง
2. การหาข้อมูล เพื่อเป็นหลักฐานประกอบการวางแผน ได้แก่ การศึกษาให้เข้าใจข่าวสาร ข้อมูล กฎหมาย ระเบียบ ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น
3. การกำหนดทางเลือก ได้แก่ การพิจารณาหาแนวทางแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้
4. การจัดตั้งหน่วยงานสนับสนุนการปฏิบัติตามแผน ได้แก่ การเตรียมแผนงานไว้เพื่อแก้ปัญหาที่จะตามมาในขณะดำเนินงานตามแผนนั้น

กรมสามัญศึกษา (2532 : 52) ได้แบ่งขั้นตอนสำคัญของการวางแผนว่าประกอบด้วย

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ ต้องยึดหลักสำคัญ ดังนี้คือ
 - 1.1 วัตถุประสงค์ต้องชัดเจน เข้าใจได้ดี
 - 1.2 วัตถุประสงค์ต้องน่าเชื่อถือ ทุกคนยอมรับว่าดี
 - 1.3 วัตถุประสงค์ต้องเป็นสิ่งที่ปฏิบัติตามได้ไม่เกิดความจริงหรือความสามารถ
 - 1.4 ควรให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมให้มากที่สุด
2. การกำหนดนโยบาย นโยบายเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ซึ่งมีหลักการดังนี้
 - 2.1 ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์
 - 2.2 ต้องอาศัยความรู้ในการปฏิบัติไม่ขัดกับกฎหมายและมนุษยธรรม
 - 2.3 ต้องเข้าใจง่าย และเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน
 - 2.4 ต้องแน่นอน แต่อาจยืดหยุ่นได้เมื่อถึงคราวจำเป็น
3. การเขียนแผนงาน เป็นการวางแผนที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป็นไปตามนโยบาย ซึ่งต้องพิจารณาข้อมูลต่าง ๆ อย่างรอบคอบ
4. การปฏิบัติตามแผน เป็นการนำแผนงานที่กำหนดไว้มาดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 16) ได้อธิบายไว้ว่าการวางแผนเป็นการกำหนดขั้นตอน รายละเอียดในแต่ละเรื่องอย่างเป็นระบบทำให้แผนมีคุณภาพซึ่งวิธีดำเนินการในการวางแผนประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ

1. การเตรียมการ เป็นการเตรียมข้อมูลที่จำเป็นต้องใช้ในการวางแผน ในขั้นนี้ มีงานที่ต้องปฏิบัติอยู่ 3 เรื่อง คือ

- 1.1 การศึกษานโยบายของโรงเรียน
- 1.2 การประมวลสภาพปัจจุบัน ปัญหาและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
- 1.3 การกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา
2. การวางแผนจะต้องดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้
 - 2.1 การกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายและรายละเอียดของงานและโครงการ
 - 2.2 การจัดทำร่างแผน
 - 2.3 การเสนอร่างแผนเพื่อพิจารณา
3. เสนอความเห็นชอบจากคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 33) ได้เสนอแนวทางในการปฏิบัติในขั้นตอนการวางแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ว่า เมื่อทราบปัญหาและความต้องการของโรงเรียนกับชุมชนแล้วผู้บริหารจะต้องจัดให้มีการกำหนดและเขียนแผนงานโครงการ โดยดำเนินการดังนี้

1. ให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดและเขียนแผนงาน
 2. ให้คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ มีส่วนรับทราบแนวทางดำเนินการตามแผน
 3. ระบุตัวบุคลากรที่รับผิดชอบโครงการในแผนงานให้ชัดเจน โดยพยายามให้บุคลากรทุกคนมีส่วนในการรับผิดชอบโครงการตามแผน
 4. กำหนดวิธีการ และระยะเวลาในการประเมินผลให้ชัดเจน
 5. กำหนดผู้รับผิดชอบ และเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลให้ชัดเจน
 6. กำหนดการให้ทรัพยากรในท้องถิ่น ทั้งวัสดุอุปกรณ์ และบุคคลให้มากที่สุดในการทำโครงการของแผนงาน
 7. พิจารณาความเป็นไปได้ของโครงการในแผนงานก่อนอนุมัติดำเนินการ
- จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า การวางแผนงาน คือ การพิจารณาและตัดสินใจไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำไม่จึงทำ ทำอย่างไร ที่ไหน และเมื่อใด ทั้งนี้ต้องอาศัยข้อมูลสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการกำหนดสิ่งที่ต้องปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ในการวางแผนงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ควรให้บุคลากรมีส่วนร่วม คณะกรรมการการศึกษามีส่วนรับทราบ ระบุตัวผู้รับผิดชอบ วิธีการดำเนินงาน ทรัพยากรที่ใช้และพิจารณาความเป็นไปได้ของโครงการ ในแผนงานก่อนปฏิบัติให้มีการดำเนินการที่สำคัญ คือ การกำหนดให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น ทั้งวัสดุอุปกรณ์และบุคคลให้มากที่สุด

การดำเนินการตามแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

นิพนธ์ กินาวงศ์ (2526 : 55) ได้ให้ความหมายว่า การดำเนินการตามแผนคือ การนำแผนที่กำหนดไว้มาดำเนินการ รายละเอียดของการดำเนินงาน คือ กระบวนการบริหารนั่นเอง ดังนั้นการดำเนินงานจึงหมายถึง กระบวนการบริหารนั้นทั้งหมดเมื่อมีการวางแผนแล้ว ซึ่งได้แก่ การจัดองค์การ การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน การจัดทำงบประมาณ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 3 - 4) ได้เสนอแนะไว้ว่า ในการดำเนินการตามแผน กิจกรรมที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติมีดังนี้

1. อนุมัติการดำเนินการตามโครงการ และอนุมัติใช้เงินโครงการที่ไม่ใช้เงินงบประมาณ และที่ใช้งบประมาณในวงเงินที่อยู่ในอำนาจอนุมัติ
2. ในกรณีที่โครงการนั้นใช้งบประมาณเกินอำนาจของผู้บริหารให้เสนอโครงการ เพื่อขออนุมัติต่อผู้มีอำนาจต่อไป
3. แจ้งผู้เกี่ยวข้องให้ดำเนินการตามโครงการ
4. ควบคุมกำกับติดตามและนิเทศงานโครงการ ตามแผนที่กำหนด
5. จัดให้มีการแก้ปัญหา ข้อขัดข้องต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงาน
6. สนับสนุนทรัพยากรและการบริหารต่าง ๆ เพิ่มเติมเพื่อให้การปฏิบัติงานตามโครงการบรรลุตามวัตถุประสงค์

ส่วนขั้นตอนการดำเนินการตามแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 33) ได้เสนอว่าในขั้นตอนนี้เป็น การดำเนินการตามแผนงานและโครงการที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ควบคุมดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามโครงการที่กำหนดไว้
2. แก้ไขปัญหา ข้อขัดข้องต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงาน
3. จัดให้มีการประเมินผลโครงการตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในโครงการ
4. ให้กำลังใจและกระตุ้นให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เพราะงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นงานที่ต้องปฏิบัติการนอกโรงเรียนด้วยจึงพอจะกล่าวได้ว่าการดำเนินการตามแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นการนำระบบที่กำหนดไว้มาดำเนินงาน ผู้บริหารมีบทบาทในการอนุมัติการดำเนินการตามโครงการ แจ้งผู้เกี่ยวข้องให้ดำเนินการควบคุมกำกับติดตามและนิเทศงาน แก้ไขปัญหาสนับสนุนทรัพยากร ประเมินผลตลอด ทั้งคอยให้กำลังใจและกระตุ้นให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

การประเมินผลการดำเนินการตามแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

เมธี ปิลาธนนานนท์ (2525 : 198) ได้กล่าวถึงการประเมินผลไว้ว่า การประเมินผล (Evaluation) เป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการบริหารโรงเรียน ผู้บริหาร จำเป็นจะต้องมีการใช้กระบวนการนี้ในโรงเรียนโดยผู้บริหารจะใช้ประเมินงานบริหาร ในโรงเรียนของตน ตรวจสอบจุดมุ่งหมายของโรงเรียน บุคคล กลุ่มบุคคล สิ่งที่ทำขึ้น โปรแกรม และกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อให้ทราบจุดอ่อน และจุดเด่นของงานในโรงเรียน ผู้บริหารควรจะได้ประเมินงานในโรงเรียนเป็น 3 เรื่องใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ

1. ประเมินผลบุคคล ซึ่งได้แก่ ครู นักเรียน เจ้าหน้าที่ นักการภารโรงและบุคลากรอื่น ๆ
2. ประเมินผลผลิตของโรงเรียน ซึ่งได้แก่สิ่งที่โรงเรียนได้จัดทำขึ้น หรือสร้างขึ้น เช่น โครงการ กิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น
3. การกำหนดระยะเวลาในการประเมินให้แน่นอน
4. มีคู่มือในการประเมิน เพื่ออธิบายคุณลักษณะของหัวข้อประเมินให้ชัดเจน เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 7 - 8) ได้เสนอแนะบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนด้านการประเมินผล ว่าต้องดำเนินการให้ดีและต้องให้ครอบคลุมการบริหารงานทั้ง 6 งาน โดยในการประเมินผลผู้บริหารควรมีบทบาท ดังนี้

1. กำหนดผู้รับผิดชอบในการประเมิน อาจเป็นผู้บริหาร คณะทำงานหรือมอบหมายแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ตามความเหมาะสม
2. กำหนดแนวทางการประเมินร่วมกับคณะครูผู้ประเมิน ซึ่งต้องกำหนดผู้รับผิดชอบโดยแบ่งหน้าที่กันตามความเหมาะสม กำหนดรายละเอียดในสิ่งที่ต้องประเมิน และกำหนดระยะเวลาให้เหมาะสม
3. ร่วมกับผู้รับผิดชอบจัดสร้างเครื่องมือในการประเมินซึ่งต้องพิจารณาถึงความเที่ยงตรง และสามารถนำไปใช้ได้
4. มอบหมายให้ดำเนินการประเมิน โดยการสั่งการให้ผู้รับผิดชอบได้ปฏิบัติงานประเมินตามขั้นตอนที่กำหนดไว้
5. จัดให้มีการรายงานผลการประเมิน เพื่อการปรับปรุงแก้ไขโครงการ
6. นำผลการประเมินไปใช้ในการวางแผนในปีต่อไป

สำหรับการประเมินผลการดำเนินการตามแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528 : 33) ได้เสนอไว้ว่า นอกจากการประเมินผลเป็นระยะ ๆ ตามที่กำหนดไว้ในโครงการแล้ว ผู้บริหารจำเป็นต้องจัดให้มีการประเมินผลการดำเนินงาน เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาดำเนินการตามแผนงานด้วย โดยผู้บริหารโรงเรียนควรมีบทบาทดังนี้

1. ประเมินผลโดยใช้เครื่องมือหลาย ๆ อย่าง เช่น การสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นต้น
2. ให้บุคลากรในโรงเรียนร่วมในการประเมินผล
3. ให้คณะกรรมการการศึกษามีส่วนร่วมในการประเมินผล
4. สรุปผลการประเมิน บันทึกไว้เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนงานของปีต่อไป

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า การประเมินผลการดำเนินการตามงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นภารกิจของผู้บริหารที่จำเป็นต้องจัดให้มี เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาดำเนินการตามแผนงาน ผู้บริหารควรมีบทบาทในการกำหนดแนวทางในการประเมิน รายละเอียดระยะเวลาที่เหมาะสม การใช้เครื่องมือ การให้บุคลากรในโรงเรียนและคณะกรรมการการศึกษามีส่วนร่วมและสรุปผลการประเมินบันทึกไว้เป็นข้อมูลในการวางแผนงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในปีต่อไป

ขอบข่ายงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ 2 ทาง คือ ทั้งโรงเรียนและชุมชนมีบทบาทเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเกี่ยวพันกันอยู่กับการดำเนินการ เพื่อให้โรงเรียนสามารถแสดงบทบาทของการให้และการรับความร่วมมือ การสนับสนุน และความช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่ โดยทั่วไปแล้วงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีขอบข่ายครอบคลุมงาน ดังต่อไปนี้

1. การให้บริการแก่ชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2531 : 26) ให้ความหมายว่าการให้บริการแก่ชุมชน คือ การให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชนตามกำลังความสามารถที่โรงเรียนจะดำเนินการได้ เช่น การให้บริการทางวิชาการ ให้คำแนะนำหรือการปรึกษาหารือในกิจกรรมของชุมชน ให้บริการอาคารสถานที่ หรือวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์ (2528 : 773) ได้กล่าวถึงการให้บริการแก่ชุมชนไว้นอกจากการจัดกิจกรรมด้านต่าง ๆ แล้ว โรงเรียนควรจัดบริการให้แก่ชุมชนเพื่อความสะดวกและการประหยัด มีโรงเรียนจำนวนไม่น้อยที่มีสภาพความพร้อมดีกว่าชุมชน เช่น มีบ่อน้ำ น้ำประปา เครื่องขยายเสียง โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องใช้ต่าง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้โรงเรียนควรพิจารณา ให้บริการแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง และควรกำหนดกฎเกณฑ์ในการให้บริการไว้ เพื่อจะให้สิ่งของที่บริการนั้นคงทนสามารถให้บริการได้ตลอดไป

สิ่งที่โรงเรียนสามารถจะจัดเป็นบริการแก่ชุมชน ได้แก่

1. ด้านอาคารสถานที่ หากชุมชนขอใช้อาคารบริเวณของโรงเรียนเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว โรงเรียนจะต้องจัดอำนวยความสะดวกให้เป็นอย่างดี
 2. ด้านเครื่องใช้ ได้แก่ เครื่องใช้ที่ยกเคลื่อนที่ได้ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ โต๊ะหมู่บูชา ถ้วยชาม เครื่องขยายเสียง ผ้า màn ผ้าปูโต๊ะ ฯลฯ ซึ่งชุมชนไม่มีไว้เป็นประจำเพื่อกิจการของชุมชน ครอบครัว หรือหมู่บ้านอาจจะมาขอยืมใช้โรงเรียนควรเอื้ออำนวยความสะดวก
 3. ด้านความรู้ เป็นบริการที่พัฒนาคนให้มีความคิดและความรู้ ตลอดจนสติปัญญาอันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน โรงเรียนควรจัดรายการประเภทให้ความรู้แก่ประชาชน เช่น จัดบรรยายธรรมะ การปกครอง การเกษตร การเลี้ยงดูทารก การอนามัย เป็นต้น นอกจากนี้เกี่ยวกับวิชาชีพโรงเรียนควรสนับสนุนอย่างเต็มที่และพร้อมที่จะเป็นแหล่งสาธิต ทดลอง ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้โรงเรียนอาจจัดบริการห้องสมุดที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านหรือบริการเสียงตามสายขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และให้บริการด้านข่าวสารแก่ประชาชน
 4. ด้านสวัสดิการ เป็นบริการที่โรงเรียนจัดขึ้นสำหรับแก้ปัญหาของความต้องการ ตลอดจนช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจแก่ชุมชน ได้แก่ การจัดสถานที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ สนามกีฬา สหกรณ์ร้านค้า ธนาคารข้าว ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร้านตัดผม ตู้ยาประจำหมู่บ้าน บริการน้ำสะอาดและบริการโรงฝึกงานเพื่อซ่อมเครื่องมือการเกษตร โดยคิดค่าบริการในราคาถูกเป็นพิเศษ
 5. ด้านบุคลากร ได้แก่ ครู นักเรียน และภารโรง บุคลากรเหล่านี้สามารถให้บริการและให้ความช่วยเหลือร่วมมือกับชุมชนได้ทั้งในด้านแรงงาน ความคิด และด้านอื่น ๆ
- จากที่กล่าวมาในข้างต้นพอสรุปได้ว่า การให้บริการแก่ชุมชน เป็นการให้บริการด้านต่าง ๆ และเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนเท่าที่ความสามารถของโรงเรียนจะทำได้ ได้แก่ การให้บริการทางวิชาการ ให้คำแนะนำหรือการปรึกษาหารือในกิจกรรมของชุมชนให้บริการอาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

2. งานรับความช่วยเหลือสนับสนุนจากชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 27) ได้ให้ความหมายว่า งานรับความช่วยเหลือสนับสนุนจากชุมชน คือ การเปิดโอกาสเชิญชวนหรือหาทางให้บุคคลในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน เช่น การเชิญประชาชนมาร่วมในกิจกรรมงานวันเด็ก วันแม่ หรือวันสำคัญอื่น ๆ ของโรงเรียน การเชิญบุคคลในท้องถิ่นที่มีความรู้ ความสามารถมาเป็นวิทยากรในโรงเรียนและให้บุคคลในชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาโรงเรียนโดยการช่วยเหลือด้านแรงงาน หรือวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น

หวน พินธุพันธ์ (2528 : 104 - 107) ได้กล่าวถึงการให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนได้ 3 ลักษณะคือ

1. การเชิญผู้ปกครองนักเรียนหรือประชาชนในชุมชนมาโรงเรียน นับว่าเป็น การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้อย่างดี ถ้าโรงเรียนสามารถเชิญผู้ปกครอง นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการกรณิต่าง ๆ

1.1 เชิญผู้ปกครองนักเรียนมาโรงเรียน เพื่อประชุมชี้แจงนโยบายของโรงเรียน ซึ่งอาจจะทำให้ในวันปฐมนิเทศนักเรียนใหม่ทุกปีก็ควรเชิญผู้ปกครองมาประชุมทุกปี เพื่อผู้ปกครองจะได้ทราบนโยบายของโรงเรียน เช่น นโยบายเกี่ยวกับการเรียนการสอนตามหลักสูตรใหม่จะเน้นให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ผู้ปกครองก็ควรจะทราบและเข้าใจ เป็นต้น

1.2 เชิญผู้ปกครองนักเรียนและประชาชนในชุมชนมาประชุม เพื่อปรึกษาหารือในการปรับปรุงโรงเรียน ซึ่งผู้ปกครองและประชาชนย่อมจะมีความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์หรือความคิดใหม่ ๆ ในการปรับปรุงโรงเรียนได้

1.3 เชิญประชาชนในชุมชนมาประชุมร่วมกันกับครูในโรงเรียน เพื่อปรึกษาหารือในการปรับปรุงชุมชนหรือแก้ปัญหาในชุมชน เช่น ทำคูระบายน้ำ ทำถนนเข้าหมู่บ้าน แก้ปัญหาเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บของประชาชน เป็นต้น

1.4 เชิญผู้ปกครองนักเรียนมาพบปะสังสรรค์กับครูในโรงเรียน อาจจะรับประทานอาหารร่วมกันและพูดคุยปรึกษาหารือกันไปด้วย ย่อมจะสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยระหว่างครูกับผู้ปกครองยิ่งขึ้น ต่อไปจะร่วมกันปรึกษาหารือปรับปรุงโรงเรียน ปรับปรุงชุมชนหรือแก้ปัญหานักเรียนก็ย่อมจะทำได้สะดวกและสำเร็จลุล่วงได้

1.5 เชิญผู้ปกครองนักเรียนมาชมนิทรรศการผลงานของนักเรียน ย่อมจะทำให้ผู้ปกครองภูมิใจในผลงานของบุตรหลานของตนด้วย ซึ่งผลงานของนักเรียนอาจจะเป็นผลงานในวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ ศิลปศึกษา วิทยาศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้อาจเชิญผู้ปกครองนักเรียนมาเยี่ยมโรงเรียนและชมกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น เช่น ชมการปฏิบัติงานของนักเรียนในวิชาเกษตรกรรม งานช่าง หรือแม้กระทั่งชมการเรียนการสอนในชั้นเรียนก็ย่อมทำได้

1.6 ทางโรงเรียนจัดให้มีกิจกรรมที่สร้างความสามัคคีระหว่างผู้ปกครอง นักเรียนหรือประชาชนกับครูและนักเรียน เช่น การจัดแข่งขันกีฬา โดยเชิญผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนมาร่วมแข่งขัน เป็นต้น

1.7 เชิญแม่ของนักเรียนมาร่วมงานวันแม่ที่โรงเรียนจัดขึ้น เป็นการฝึกให้นักเรียนมีความกตัญญูต่เวทีต่อแม่ของตน โดยเชิญแม่ของนักเรียนขึ้นไปนั่งบนเวที แล้วให้นักเรียนขึ้นไปกราบแม่ของตน และชี้ให้นักเรียนเข้าใจถึงพระคุณของแม่ที่มีต่อลูกด้วย

2. โรงเรียนขอความช่วยเหลือและขอความร่วมมือจากชุมชน เมื่อโรงเรียนให้ความช่วยเหลือชุมชนแล้ว โรงเรียนก็ขอความช่วยเหลือจากชุมชนรวมทั้งการขอความร่วมมือจากชุมชนได้ คือ เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันนั่นเอง สิ่งที่โรงเรียนจะขอความช่วยเหลือและขอความร่วมมือจากชุมชนนั้นพอจะแยกได้ดังนี้

2.1 ขอความช่วยเหลือทางการเงินจากชุมชน ถ้าหากประชาชนในชุมชนมีฐานะทางการเงินดีพอสมควร เช่น พ่อค้า นายธนาคาร ก็คงขอความช่วยเหลือทางการเงินได้ แต่ถ้าเป็นกรรมกรหาเช้ากินค่ำก็ไม่ควรไปรบกวนอย่างยิ่ง ดังนั้น เรื่องนี้จะต้องอยู่ที่ดุลพินิจของทางโรงเรียนด้วย

2.2 ขอความช่วยเหลือทางด้านวัสดุ อุปกรณ์ รวมทั้งอาหารการกินจากชุมชน ถ้าหากประชาชนในชุมชนมีอาชีพทางเกษตรกรรม อาจจะขอข้าวสาร พืชผักผลไม้สำหรับทำอาหารให้นักเรียนรับประทาน ส่วนประชาชนตามร้านค้าในตลาดอาจจะขอกระดาษสี เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อใช้ในโรงเรียน เป็นต้น

2.3 ขอความร่วมมือในด้านแรงงานจากประชาชนในชุมชน ถ้าหากประชาชนไม่มีเงินหรือวัสดุอุปกรณ์จะช่วยเหลือโรงเรียนได้ ก็อาจจะช่วยซ่อมแซมอาคารเรียนให้ช่วยสร้างรั้ว ช่วยทำอุปกรณ์การสอน ซึ่งถือว่าเป็นการช่วยเหลือทางด้านแรงงานนั่นเอง ดังนั้น การขอความช่วยเหลือและขอความร่วมมือจากชุมชนนั้น มิใช่ขอจะขอเงินหรือวัสดุอุปกรณ์ เท่านั้น เพราะบาง ชุมชนปรากฏว่า ประชาชนยากจน ถ้าหากประชาชนพอมีเวลาว่างบ้างก็อาจจะขอให้มาช่วยงานของโรงเรียนดังกล่าวข้างต้นได้

2.4 ขอความร่วมมือในด้านคำปรึกษาหารือหรือความคิดเห็นในการปรับปรุงโรงเรียนจากประชาชนชุมชน ดังได้กล่าวในเรื่องการเชิญผู้ปกครองหรือประชาชนมาประชุมที่โรงเรียนเพื่อปรึกษาหารือในการปรับปรุงโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นการขอความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนด้วยเช่นกัน

3. การใช้ทรัพยากรในชุมชน ทรัพยากรในชุมชนที่จะนำมาใช้ในโรงเรียนหรือโรงเรียนจะใช้มีมากทีเดียว เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรประเภทสถาบัน

ต่าง ๆ และทรัพยากรประเภทวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจะใช้ทรัพยากรในชุมชนประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ จะได้ดังต่อไปนี้

3.1 นำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน เช่น ดิน หิน แร่ พืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ มาใช้ประกอบการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ใบไม้ เมล็ดพืช สีสจากพืชมาเรียน ในวิชาศิลปะศึกษา หรือเมล็ดพืชมานับในวิชาวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

3.2 เชิญบุคคลในชุมชนมาเป็นวิทยากรแก่นักเรียน เช่น นิมนต์พระสงฆ์มา สอนศีลธรรม เชิญเกษตรอำเภอมารายหรือสาธิตเกี่ยวกับการเกษตร เชิญอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้านมาบรรยายเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัย เชิญกำนันมาบรรยายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง เชิญคนสูงอายุมาเล่าเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น อันที่จริงบุคคลในชุมชนมีความรู้ใน แขนงต่าง ๆ มากมาย ถ้าทางโรงเรียนรู้จักเชิญมาเป็นวิทยากรในโรงเรียนก็จะเป็นประโยชน์อย่าง ยิ่ง ทั้งยังกระชับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

3.3 นำนักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ตามสถาบันต่าง ๆ เช่น โรง พยาบาล ไปรษณีย์ พิพิธภัณฑสถาน โรงงานอุตสาหกรรม วัด โบราณสถานและสวนสัตว์ เป็นต้น

3.4 ศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อให้นักเรียนรักท้องถิ่นของตนยิ่งขึ้น เช่น ศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ตำบล ศึกษาศิลปะพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน และ ประเพณีของหมู่บ้าน เป็นต้น ในการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านนี้อาจจะพานักเรียนออกไปสอบถาม ชาวบ้านหรือไปดูการเล่นพื้นบ้าน ประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้านหรือไปเก็บสะสมศิลปะพื้นบ้าน เช่น การจักสานเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เป็นต้น

ปรีชา คัมภีรปกรณ์ และคนอื่น ๆ (2528 : 770) ได้เสนอกิจกรรมที่นำชุมชน เข้าสู่โรงเรียนไว้หลายลักษณะดังต่อไปนี้

1. การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ โรงเรียนสามารถจัดได้ทั้งในรูปของการศึกษาผู้ใหญ่ สายสามัญ สายอาชีพ และกลุ่มสนใจ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยขึ้นอยู่กับความ พร้อมของทางโรงเรียน ความร่วมมือของผู้บริหารและความต้องการของประชาชน

2. การจัดนิทรรศการ เป็นการแสดงผลงานทางวิชาการของโรงเรียนให้ประชาชน ทราบ ทั้งยังเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอนและอาคารสถานที่ ของโรงเรียนโดยทั่วไป

3. การจัดงานประจำปีของโรงเรียน เป็นการดึงประชาชนให้เข้ามาชมกิจการและ ผลงานของโรงเรียน รวมทั้งการแสดงความสามารถของนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น การละคร ฟ้อนรำ ดนตรี และการศึกษา เป็นต้น

4. การจัดอบรมประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรมเยาวชน ลูกเสือชาวบ้าน ไทยอาสาป้องกันชาติ ยุวเกษตรกร ฯลฯ โดยโรงเรียนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดฝึกอบรมขึ้นในโรงเรียน เป็นการนำชุมชนเข้าสู่โรงเรียน ได้รับบริการที่โรงเรียนมีอยู่ เกิดความสนิทสนม คุ่นเคยและมองเห็นคุณค่าของโรงเรียนจนกลายเป็นความผูกพันต่อกันและต้อจากนั้นโรงเรียนก็จะมีพลังประชาชนคอยให้การสนับสนุนในกิจการต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

5. การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งโรงเรียนสามารถจัดขึ้นได้แก่

5.1 การจัดงานปีใหม่ โรงเรียนเป็นฝ่ายให้บริการด้านสถานที่ แสงเสียง เครื่องใช้ต่าง ๆ และเชิญชวนให้ประชาชนมาร่วมกิจกรรม โดยนำอาหารมารับประทานร่วมกัน มีรายการสนุกสนานรื่นเริงตามที่เห็นสมควรและพยายามฟื้นฟูการเล่นของท้องถิ่นด้วย

5.2 การจัดงานวันสงกรานต์ นอกจากจัดสงกรานต์พระแก้ว ควรจัดสงกรานต์ให้คนชราภายในหมู่บ้าน มีการเล่นพื้นเมืองและการแข่งขันกีฬาอย่างง่าย ๆ

5.3 การจัดงานหล่อเทียนพรรษา นอกจากโรงเรียนจะเป็นศูนย์กลางในการจัดงานรื่นเริงแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางในการจัดงานบุญงานกุศลด้วย

5.4 การจัดงานเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา โรงเรียนสามารถเป็นผู้นำและชักชวนให้ประชาชนมาร่วมกันเวียนเทียนในตอนกลางคืน ในงานอาจมีภาพยนตร์ การบรรยาย ธรรมะ เป็นต้น

6. การจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรมแก่นักเรียนโดยการเชิญชวนประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม พร้อมทั้งได้รับเกียรติยกย่อง เกิดความประทับใจในกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้น จนกลายเป็นความรู้สึกผูกพันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

6.1 กิจกรรมวันไหว้ครู โรงเรียนควรนิมนต์พระสงฆ์หรือเชิญผู้นำทางศาสนา และพ่อแม่ผู้ปกครองนักเรียนทุกคนมาร่วมพิธีด้วย

6.2 การจัดงานวันพ่อและวันแม่ เป็นกิจกรรมที่ให้เกียรติและความสำคัญแก่ประชาชน ผู้ปกครองนักเรียนเป็นอย่างมาก โดยการเชิญพ่อหรือแม่มาในงานดังกล่าว กิจกรรมนี้จะเสริมสร้างความรักความอบอุ่นให้เกิดขึ้นในครอบครัว และการที่โรงเรียนจัดกิจกรรมให้เกียรติยกย่องแก่ประชาชนเป็นผลให้ประชาชนเกิดความประทับใจและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี

7. การจัดงานแจกประกาศนียบัตรแก่นักเรียน โดยการเชิญผู้ปกครองมาร่วมงานด้วย

8. เชิญประชาชนมาเป็นวิทยากรในโรงเรียน ประชาชนบางคนมีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาต่าง ๆ โรงเรียนควรเชิญมาสอนนักเรียนเป็นการให้ความสำคัญและให้เกียรติแก่ประชาชน

สรุปได้ว่างานรับความช่วยเหลือสนับสนุนจากชุมชน หมายถึง การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เป็นการเปิดโอกาสเชิญชวนหรือหาทางให้บุคคลในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมของทางโรงเรียน ตลอดถึงการที่โรงเรียนจัดกิจกรรมโดยอาศัยความร่วมมือของชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการเงิน แรงงาน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ และรวมถึงทรัพยากรอื่น ๆ ในชุมชนซึ่งชนมีโอกาสร่วมกิจกรรมของโรงเรียนได้หลายลักษณะ

3. การสร้างเสริมความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่นในท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 27) ได้ให้ความหมายว่า การสร้างเสริมความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่นในท้องถิ่น คือ การดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและหน่วยงานอื่น เช่น การให้ครูมีส่วนร่วมในการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชน การจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนในกลุ่มและชุมชน การจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาของนักเรียน เช่น การตอบปัญหาชิงทุน การศึกษา การแข่งขันหรือการประกวดต่าง ๆ และการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น ในการส่งเสริมความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ ในท้องถิ่นนั้นมีความจำเป็นมาก เพราะโรงเรียนประถมศึกษาเป็นตัวแทนของสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชน ดังนั้นโรงเรียนจึงต้องมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับชุมชนตลอดเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้นำในชุมชนหน่วยงานอื่นในชุมชน

บทบาทของกลุ่มผู้นำในการพัฒนาโรงเรียน โรงเรียนประถมศึกษาตั้งอยู่ในชุมชนจึงจะต้องมีความสัมพันธ์กับสมาชิกของชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกกลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับโรงเรียนได้คือ

1. กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน เป็นกลุ่มที่จะต้องมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับโรงเรียนมากที่สุด ในฐานะที่เป็นผู้รับ “บริการ” จากโรงเรียนกลุ่มนี้จะมีจำนวนมากที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ และเป็นกลุ่มที่มีผลได้และเสียจากการดำเนินงานของโรงเรียนโดยตรง ความสัมพันธ์กับทางโรงเรียนส่วนใหญ่จะเป็นไปโดยผ่านทางนักเรียน และสมาคมผู้ปกครองและครู

2. กลุ่มผู้นำของชุมชน กลุ่มนี้สามารถแยกออกได้เป็นหลายกลุ่มย่อย และแต่ละกลุ่มย่อยต่างมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนแตกต่างกันออกไป จึงทำให้กลุ่มนี้โดยส่วนรวมมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนแทบทุกด้าน ซึ่งรายละเอียดจะได้กล่าวต่อไป

3. กลุ่มศิษย์เก่า เป็นกลุ่มที่เกิดจากผลผลิตของโรงเรียน รูปแบบของความสัมพันธ์ อาจจะเป็นรูปแบบของศิษย์เก่าหรือกลุ่มผู้นำกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็ได้

4. กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนประถมศึกษาในระดับชุมชนมีหลายหน่วยงาน เช่น สภาตำบล เกษตรตำบล เป็นต้น

สำหรับกลุ่มผู้นำชุมชนสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มย่อยได้หลายกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีระดับและรูปแบบของความสัมพัทธ์กับโรงเรียนประถมศึกษาแตกต่างกันออกไป เช่น

1. วัดหรือกลุ่มทางศาสนา

2. กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มนักธุรกิจจะเกี่ยวข้องกับโรงเรียนในหลายบทบาท ทั้งในด้านผู้รับและผู้ให้ กล่าวคือ โรงเรียนอาจจะเป็นลูกค้าของนักธุรกิจในด้านการจัดซื้อวัสดุสิ่งของร้านค้า บริการของธนาคาร ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนอาจจะต้องขอความช่วยเหลือด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ หรือวิทยากรจากกลุ่มนี้ได้

3. กลุ่มผู้มีอิทธิพล กลุ่มผู้มีอิทธิพลของชุมชนในที่นี้ หมายถึง การมีอิทธิพลด้านความคิดและการดำเนินงานของสมาชิกของชุมชน ซึ่งกลุ่มนี้จะประกอบด้วยบุคคลที่มีความรู้สูง ผู้อาวุโส ผู้มีฐานะดี เป็นต้น กลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับโรงเรียนประถมศึกษา ในรูปของการร่วมมือประสานงานในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของโรงเรียนและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับงานประเพณีของชุมชน

นอกจากนี้กลุ่มผู้นำชุมชนทั้ง 3 กลุ่ม ดังที่ยกมาเป็นตัวอย่างแล้ว ยังมีกลุ่มย่อย ๆ อื่น ๆ อีกเช่น กลุ่มอาชีพ อันได้แก่ กลุ่มเกษตรกร พ่อค้า ข้าราชการ และกลุ่มนักรบการเมือง เป็นต้น ในการดำเนินงานโรงเรียนประถมศึกษานั้น ถ้าหากจะให้เจริญก้าวหน้าไปได้ดีแล้ว ควรจะมีการประสานกันระหว่างรัฐคือ โรงเรียนกับราษฎร คือ เอกชนที่เป็นสมาชิกของชุมชนอาจจะมีรูปแบบในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนได้หลายประการ

1. การให้ข้อมูล ในบทบาทประการนี้กลุ่มผู้นำจะเป็นแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนต้องการ เช่น ปัญหาและความต้องการของชุมชน แหล่งทรัพยากร สภาพเศรษฐกิจของชุมชน เจตคติของชุมชนต่อการศึกษา เป็นต้น

2. การให้คำปรึกษา ในการกำหนดแนวนโยบายหรือการดำเนินงานของโรงเรียนในบางครั้งจำเป็นจะต้องอาศัยความรู้ความสามารถ เฉพาะด้านของบุคคลที่อยู่ภายนอกของโรงเรียน ซึ่งในกรณีนี้ผู้นำชุมชนย่อมจะเป็นที่ปรึกษาได้อย่างเป็นปกติ หรือในกรณีที่ทางโรงเรียนกำหนดแนวนโยบายหรือโครงการพัฒนาโรงเรียนขึ้นมา แล้วไปขอความเห็นจากกลุ่มผู้นำเป็นการเพิ่มเติมอีกย่อมจะทำให้ได้รับประโยชน์มากขึ้น

3. เป็นแหล่งทรัพยากร ในการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษาชั้นนั้น ถ้าหากโรงเรียนจะยึดถือเอางบประมาณของทางราชการแต่เพียงอย่างเดียวก็สามารถทำได้ แต่ยังมีกิจกรรมหรือการดำเนินงานบางอย่างของโรงเรียน หากสามารถทำได้แล้วจะทำให้โรงเรียนได้พัฒนาตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เร็วขึ้นกว่าการอาศัยกลุ่มผู้นำของชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากร ทั้งนี้จะเป็นทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรที่เป็นเงินหรือวัสดุทรัพยากรที่เป็นอาคารสถานที่ก็ได้

ดังได้กล่าวแล้วว่าผู้นำชุมชนมีอยู่หลายกลุ่ม ดังนั้นรูปแบบของความร่วมมือช่วยเหลือในการพัฒนาโรงเรียนจึงมีหลายรูปแบบ ตัวอย่างเช่น

1. การร่วมมือในรูปคณะกรรมการ รูปแบบนี้อาจจะเป็นรูปแบบกรรมการที่ถาวร เช่น เป็นคณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียน คณะกรรมการสมาคมผู้ปกครองและครู เป็นต้น
2. การร่วมมือในรูปแบบขององค์การ การร่วมมือในรูปแบบนี้ เป็นการที่ผู้นำชุมชนได้รวมกลุ่มแล้วให้ความช่วยเหลือ เช่น กลุ่มนายธนาคาร สมาคมพ่อค้า มูลนิธิ เป็นต้น
3. การร่วมมือในรูปแบบของบุคคล เป็นการให้ความร่วมมือช่วยเหลือจากบุคคลถึงโรงเรียนโดยตรง

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานอื่น ในชุมชนทั่วไปนอกจากจะมีโรงเรียน วัดหรือศาสนสถานตั้งอยู่แล้ว ยังมีหน่วยงานอื่น เช่น เกษตร สาธารณสุข พัฒนาชุมชน ไปรษณีย์ ไฟฟ้า ประปา ธนาคาร สภาตำบล และสมาคมต่าง ๆ เป็นต้น ได้เข้ามาให้บริการแก่ประชาชน บางหน่วยก็จัดตั้งเป็นสำนักงานถาวรมีเจ้าหน้าที่ประจำ บางหน่วยงานก็ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาให้บริการเป็นครั้งคราว จำนวนหน่วยงานจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดและจำนวนประชากรของชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานอื่นในชุมชนเป็นสิ่งที่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน และเป็นการดึงหน่วยงาน อื่นให้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนอันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชน การสร้างสัมพันธ์ดังกล่าวอาจทำได้ในลักษณะดังต่อไปนี้

1. การสร้างความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานอื่น
2. การให้บริการด้านอาคารสถานที่ เมื่อหน่วยงานอื่นมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยอาคารสถานที่ของโรงเรียนเพื่อกิจกรรมบางอย่าง เช่น สาธารณสุข เกษตร พัฒนาชุมชน ฝ่ายปกครอง ฯลฯ โรงเรียนก็ควรอำนวยความสะดวกและบริการในเรื่องต่าง ๆ ในฐานะเจ้าของสถานที่เป็นอย่างดีด้วย
3. การดึงหน่วยงานอื่นเข้าสู่โรงเรียน ในกรณีที่โรงเรียนมีห้องเรียนว่างอยู่ อาจจะให้หน่วยงานอื่นยืมใช้เป็นสำนักงานชั่วคราว เช่น จัดตั้งเป็นหน่วยบริการอนามัย ศูนย์พัฒนาเด็ก

เล็ก ศูนย์เยาวชน ที่ทำการเกษตรตำบล ยุวเกษตรกร สมาตำบล ฯลฯ จากบริการด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานดังกล่าว รวมทั้งความร่วมมือในด้านบุคลากร และสิ่งที่สำคัญยิ่งคือประชาชนได้รับความสะดวกที่จะใช้บริการของหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนได้เข้ามาใกล้ชิดกับโรงเรียนมากยิ่งขึ้น

4. การประสานงานให้หน่วยงานอื่นมาจัดกิจกรรมหรือให้บริการในโรงเรียนแก่นักเรียนและประชาชน เช่น สาธารณสุขมาให้บริการตรวจสุขภาพ ปลูกผี ฉีดวัคซีน การบริหาร ทารก สาธิตการทำอาหารเสริมสำหรับเด็ก ฯลฯ เกษตรมาจัดทำแปลงสาธิตในโรงเรียน ให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ ขยายพันธุ์พืช ทำปุ๋ยหมัก ฯลฯ พัฒนาการมาจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่ม ออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ ธนาคารส่งเจ้าหน้าที่มารับฝากเงินจากนักเรียนและประชาชนเป็นประจำทุกเดือน เป็นต้น

5. ร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานอื่นจัดขึ้นและขอเชิญมา เช่น ร่วมแสดงนิทรรศการ จัดการแสดงละคร ฟ้อนรำ ดนตรี กีฬาไปร่วมด้วย เมื่อโรงเรียนจัดกิจกรรมขึ้นบ้างหน่วยงานอื่นก็จะมาร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนเช่นกัน

6. ช่วยสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานอื่นโดยอาศัยนักเรียน เช่น ช่วยส่งจดหมายให้กับประชาชนในชุมชนซึ่งอยู่นอกเขตการจ่ายของไปรษณีย์ ช่วยส่งข่าวสาร หนังสือของหน่วยงานอื่นให้กับประชาชน ให้นักเรียนชักชวนผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้น แม้กระทั่งการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สภาจังหวัดหรือสภาเทศบาลก็ตาม หากโรงเรียนจะช่วยรณรงค์ให้ประชาชนไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งให้มากขึ้นก็ย่อมทำได้ โดยให้นักเรียนชักชวนผู้ปกครอง ญาติ คนที่รู้จักไปลงคะแนนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การช่วยสนับสนุนให้หน่วยงานอื่นสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพย่อมทำให้หน่วยงานนั้น ๆ มองเห็นคุณค่าของโรงเรียนและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี

4. งานร่วมกิจกรรมกับชุมชน

คือการเข้าร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ของชุมชนเท่าที่โรงเรียนมีความสามารถ และอยู่ในวิสัยที่เป็นไปได้ กิจกรรมในข่ายงานนี้ที่โรงเรียนควรปฏิบัติมีหลายอย่าง คือ

1. การเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประเพณีท้องถิ่น
2. การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่น หรือกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์
3. การเข้าร่วมงานอื่น ๆ ของท้องถิ่นหรือของบุคลากรตามวาระอันควร

กิตติมา บริดีดิลก (2532 : 70) ได้กล่าวว่า การที่โรงเรียนจะได้ความร่วมมือกับชุมชนนั้น โรงเรียนจะต้องให้ความช่วยเหลือชุมชนนอกเหนือจากการสอนในโรงเรียนมีดังนี้

1. ช่วยพัฒนาชุมชน เช่น พานักเรียนไปช่วยทำความสะอาดวัด ถนนหนทาง หรือช่วยซ่อมถนนเข้าหมู่บ้าน

2. จัดให้มีการสอนหรือฝึกอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อให้ประชาชนรู้จักช่วยตัวเอง
3. เผยแพร่ความรู้แก่ชุมชน เช่น การรักษาสุขภาพอนามัย การป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ
4. จัดบริการข่าวสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ ของหมู่บ้านและชุมชน

กรมสามัญศึกษา (2532 : 61) ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนเกี่ยวกับการให้ความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน
2. การให้ความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น

ในสภาพปัจจุบันจากแนวปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนเกี่ยวกับการเป็นผู้นำและการให้ความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่น โรงเรียนควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน
 - 1.1 โรงเรียนได้นำครู - อาจารย์ นักเรียน เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาที่ชุมชนจัดขึ้นในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันสิ่งแวดล้อม การปลูกป่า วันเฉลิมพระชนมพรรษา
 - 1.2 โรงเรียนนำครู - อาจารย์ นักเรียนออกไปพัฒนาทำความสะอาดสถานที่สาธารณะ เช่น วัด ถนน ตลาด เป็นต้น ในชุมชนตามกิจกรรมที่โรงเรียนกำหนดไว้
2. การให้ความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น
 - 2.1 โรงเรียนให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์ วัสดุ ครุภัณฑ์ ตลอดจนบุคลากรในการพัฒนาท้องถิ่นตามที่ชุมชนขอความช่วยเหลือมา
 - 2.2 โรงเรียนโดยเฉพาะผู้บริหารมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาท้องถิ่น จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การร่วมกิจกรรมกับชุมชนเป็นการเข้าร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ของชุมชนเท่าที่โรงเรียนมีความสามารถและอยู่ในวิสัยที่เป็นไปได้ ได้แก่ การร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน การร่วมฝึกอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพกับชุมชน การร่วมกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ใหม่แก่ชุมชนกับหน่วยงานอื่น ๆ การร่วมกิจกรรมบริการข่าวสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การนำครู - อาจารย์ นักเรียน เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาที่ชุมชนจัดขึ้นในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ

5. งานเกี่ยวกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

กรรมการสถานศึกษา หมายถึง กรรมการในคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนของรัฐที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแต่ไม่หมายรวมถึงสถานศึกษาที่จัดการศึกษาเฉพาะทาง

โดยให้มีคณะกรรมการอย่างน้อยสถานศึกษาละเจ็ดคน แต่ไม่เกินสิบห้าคน ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้ทรงคุณวุฒิ มีหน้าที่

- 1) กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาของสถานศึกษา
- 2) ให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา
- 3) ให้ความเห็นชอบในการจัดทำสาระหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการ

ของท้องถิ่น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า งานเกี่ยวกับกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง กรรมการในคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนของรัฐที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่ไม่หมายรวมถึงสถานศึกษาที่จัดการศึกษาเฉพาะทางซึ่งประกอบด้วยตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารโรงเรียน เพื่อการพิจารณาเสนอการบริหารงานของโรงเรียนด้านต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพ ตลอดจนร่วมกันประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ

6. การประชาสัมพันธ์

ภิญโญ สาร (2523 : 424) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การประชาสัมพันธ์ หมายถึง การสร้างความเข้าใจอันดี ระหว่างกลุ่มบุคคลใดกลุ่มหนึ่งกับประชาชน ซึ่งกลุ่มบุคคลนั้นมีหน้าที่ต้องรับใช้หรือให้บริการ การประชาสัมพันธ์ของโรงเรียนเป็นกระบวนการไม่ตรีสัมพันธ์สองทาง (Two - Way Process) คือ โรงเรียนเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ บรรดาความคิดเห็นต่าง ๆ สัมพันธ์กับประชาชนที่เกี่ยวข้อง

เมธี ปิลาธนนานนท์ (2525 : 260) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การประชาสัมพันธ์โรงเรียนก็คือ กำหนดหน้าที่ต่าง ๆ และสัมพันธภาพต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นการเดินทางสองทางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และสร้างฐานแห่งความเข้าใจ"

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 26) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การประชาสัมพันธ์โรงเรียน คือ การเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียนเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน อันจะช่วยให้โรงเรียนปฏิบัติงานได้สะดวกยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปการประชาสัมพันธ์ เป็นการติดต่อสื่อสาร เผยแพร่ข่าวสาร เกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียน ชุมชนและหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องซึ่งจะช่วยให้โรงเรียนสามารถปฏิบัติงานไปได้ด้วยดีและสะดวกมากยิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิศาล เดชเดี่ยว (2535 :117) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาปัญหาการบริหาร งานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดตาก ผลการวิจัย พบว่าผู้บริหารโรงเรียนมีปัญหาในการบริหารงานด้านความสัมพันธ์ ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง 4 ด้าน นอกจากด้านการร่วมกิจกรรม ของชุมชนโดยส่วนรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย และจากผลการวิเคราะห์ปัญหาแยกตามขนาด โรงเรียน คือ โรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ พบว่า โดยส่วนรวมโรงเรียนทั้ง 3 ขนาด มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน กับชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ โรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ส่วนโรงเรียนขนาดเล็ก และขนาดกลางมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

ภัทรพร ศักดิ์สูง (2536 : 42) ได้ทำการวิจัยบทบาทในการบริการชุมชนของโรงเรียน มัธยมศึกษาส่วนกลาง ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนและครู พบว่าบทบาทที่เป็นจริงในการบริการ ชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนกลาง ด้านบริการข่าวสารอยู่ในระดับน้อย เนื่องจากชุมชนที่อยู่ รอบ ๆ โรงเรียนได้รับบริการข่าวสารจากหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน เพราะสภาพแวดล้อม ที่อยู่ใกล้โรงเรียนมีการคมนาคมสะดวกจึงไม่ต้องรับบริการชุมชนด้านข่าวสารจากโรงเรียน ส่วน บทบาทที่เป็นจริงด้านอื่น ๆ อีก 5 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง และสำหรับบทบาทที่เป็นจริงด้าน อื่น ๆ อีก 5 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง และสำหรับบทบาทที่คาดหวังในการบริการชุมชนของ โรงเรียนทั้ง 6 ด้าน อยู่ในระดับปานกลางแทนที่จะอยู่ในระดับสูง ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า บทบาทที่เป็นจริงในการบริการชุมชนของโรงเรียนด้านต่าง ๆ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางทำให้ บทบาทที่คาดหวังอยู่ในระดับปานกลางด้วย เพราะส่วนหนึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ทำให้บทบาทที่ คาดหวังอยู่ในระดับปานกลางด้วย เพราะส่วนหนึ่งของการคาดหวังในสิ่งใด ๆ ก็ตามน่าจะตั้งอยู่ บนพื้นฐานของความเป็นจริงด้วย

ธวัชชัย บุญเต็ม (2536 : 69) ได้ทำการศึกษา การปฏิบัติงานโรงเรียนกับชุมชนของ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชัยภูมิ พบว่า การปฏิบัติงานโรงเรียนกับ ชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดชัยภูมิ รวมทั้ง 6 ด้าน อยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาตามตัวแปรตำแหน่งและขนาดของโรงเรียนพบว่าครู-อาจารย์มีความคิดเห็น

เกี่ยวกับการปฏิบัติงานโรงเรียนกับชุมชนรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้านงานโรงเรียนกับชุมชน เห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก และขนาดใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

เพ็ญรำไพ รามบุตร (2537 : 159) ได้ศึกษาการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา 8 ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กได้ดำเนินการ คือ จัดบุคลากรของโรงเรียนไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชน ช่วยศึกษาสภาพและปัญหาการประกอบอาชีพของคนในชุมชน โดยรวบรวมข้อมูลจากนักเรียน เชิญผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาต่าง ๆ ในชุมชนมาให้ความรู้แก่นักเรียน เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและประชาชนใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนจัดกิจกรรมต่าง ๆ และมีการประเมินนโยบายและแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ส่วนปัญหาที่พบในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก ได้แก่ งบประมาณไม่เพียงพอ ครู - อาจารย์มีชั่วโมงและทำงานด้านอื่นมาก แหล่งวิทยากรในชุมชนมีน้อย ผู้ปกครองและประชาชนมีฐานะยากจน และการประสานงานระหว่างโรงเรียนกับองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนไม่สม่ำเสมอ

ตระกูล อุดมเสียง (2538 : 101) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี ตามทัศนะของผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหาร และครูผู้สอน พบว่า การบริหารงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนของโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี รวมทุกด้านอยู่ในระดับพอใช้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน แต่ละด้านก็อยู่ในระดับพอใช้ทั้ง 6 ด้าน โดยเรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ คือ การได้รับการสนับสนุน จากชุมชนการเป็นผู้นำและให้ความร่วมมือใน การพัฒนาชุมชน การให้บริการชุมชน การสร้างและเผยแพร่เกียรติประวัติของโรงเรียน การวางแผนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และการประเมินผลงาน

ยุพะเยาว์ ใจงาม (2540 : 87) ทำการวิจัยปัญหาการปฏิบัติงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า มีปัญหารวมทุกด้านและในแต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาตามตัวแปรลักษณะชาติพันธุ์ของชุมชนไทยลาว และไทยเขมร มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหารวมทุกด้านและในแต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผู้บริหารที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนที่มีลักษณะชาติพันธุ์ของชุมชนไทยลาวและไทยเขมรมีปัญหารวมทุกด้านและในแต่ละด้านอยู่ในระดับน้อย ส่วนผู้บริหารที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีลักษณะชาติพันธุ์ของชุมชนไทยลาวและไทยเขมรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหารวมทุกด้านและในแต่ละด้านอยู่ในระดับน้อย ยกเว้นด้านการประชาสัมพันธ์มีปัญหาคืออยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผู้บริหารที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีชาติพันธุ์ของชุมชนแตกต่างกันมีความคิดเห็น

เกี่ยวกับปัญหาการปฏิบัติงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนทั้งโดยภาพรวมและจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า มีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ซอร์เบลโล (Sorbeello 1978 : 598-A) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของผู้ปกครองนักเรียนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในบทบาทที่เป็นจริงและที่คาดหวังตามทัศนะของครูประถมศึกษา ครูใหญ่ ผู้ปกครองนักเรียน และผู้ที่ไม่ใช่ นักเรียนประถมศึกษาโดยศึกษาความสัมพันธ์ 5 ด้าน คือ ด้านการบริหารทั่วไป ด้านนักเรียน ด้านหลักสูตรด้านอาคารสถานที่ อุปกรณ์อำนวยความสะดวก และด้านประชาสัมพันธ์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มเสนอให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการเลือกหนังสือเรียน การจัดหลักสูตร ระเบียบวินัยของครูและให้บุคคลทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมายของโรงเรียน ส่วนครูใหญ่และครูผู้สอนมีความเห็นว่าผู้ปกครองไม่ควรจะเกี่ยวข้องกับทางโรงเรียนในส่วนที่ผู้ปกครองยังมีความรู้และไม่มีความเข้าใจ

เรย์ (Ray 1981 : 492 - A) ได้ศึกษาภารกิจของครูใหญ่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาที่เข้าที่คาร์โลไลนา ซึ่งได้รับการเลือกสรรให้โรงเรียนชุมชนโดยศึกษาจากผู้บริหารโรงเรียน ศึกษาธิการจังหวัด คณะกรรมการโรงเรียน ประธานผู้ปกครองและร้อยละ 10 ของครูที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนปรากฏดังนี้

1. การคาดหวังบทบาทของครูใหญ่ที่เข้ากันได้อย่างสมเหตุสมผลกับกลุ่มที่แตกต่างกันในขอบเขตของการวางแผนโรงเรียน บุคลิกภาพของนักเรียน ภาวะผู้นำชุมชนและโรงเรียนและการจัดยานพาหนะโรงเรียน
2. เจตคติของครูใหญ่ในฐานะผู้อำนวยการอำนวยความสะดวก และเป็นบุคคลที่เื้อ้อำนวยต่อโปรแกรมการเรียนการสอนมากกว่ากิจกรรมร่วมกัน
3. ครูใหญ่จะต้องเกี่ยวกับอิทธิพลอำนาจหน้าที่ และการตัดสินใจก่อนนโยบายของโรงเรียน
4. การรายงานของคณะกรรมการโรงเรียนมีอัตราความสัมพันธ์ต่ำกว่ากลุ่มอื่นทั้งหมด
5. ข้อมูลการให้การสนับสนุนจากประชาชนมีผลต่อการสัมพันธ์กับนโยบายทางการศึกษา

พอลลอสซี (Phonlorsche 1981 : 1418 - A) ได้วิจัยรูปแบบของชุมชนต่อการเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของโรงเรียนท้องถิ่นในฐานรัฐนิวเจอร์ซีย์ พบว่า ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนให้ความร่วมมือกับโรงเรียนความร่วมมือทั้งสองฝ่าย คือ โรงเรียนไม่ควรติดอยู่กับนโยบายมากนัก ส่วนฝ่ายชุมชนควรจะเกี่ยวกับนโยบายที่สัมพันธ์กับความสามารถที่ตัวเองจะทำได้

ทอย (Toy 1983 : 1951 - A) ได้ศึกษาถึงการพัฒนาแผนการสร้างความสัมพันธ์ให้กับชุมชนในโรงเรียน ข้อวิจัยในการเสนอนี้ได้เสนอไว้ว่า ในการที่จะวางแผนเพื่อสร้างความสัมพันธ์

กับชุมชนของโรงเรียนในชนบทนั้น ควรจะมีการพัฒนาทางด้านนโยบายและกฎต่าง ๆ ให้มีการวิจัยปรับปรุงเป้าหมายให้ชัดเจน สร้างความสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอก จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ที่ดี การทำให้เกิดความไว้วางใจ ความกระตือรือร้นในการทำงาน และจัดให้มีการประเมินผลในการทำงานด้วย

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งผลงานวิจัยภายในประเทศและต่างประเทศที่เสนอมาพอสรุปตามกรอบงานได้ดังนี้

1. ด้านการวางแผนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สรุปได้ว่าประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนงานร่วมกับโรงเรียนน้อย จึงทำให้ไม่มีประสิทธิภาพและไม่เข้าใจในวิธีการดำเนินงาน โรงเรียนควรจัดประชุมเพื่อวางแผนทุกครั้งก่อนการดำเนินงานและบทบาทในการจัดกิจกรรมในด้านนี้ของโรงเรียนยังมีการปฏิบัติจริงน้อย โรงเรียนควรให้ผู้ปกครองมีส่วนในการจัดหลักสูตร และการกำหนดจุดประสงค์ของโรงเรียนด้วย

2. ด้านการสร้างและเผยแพร่เกียรติประวัติของโรงเรียนสรุปได้ว่า ผู้ปกครองยังขาดความรู้ที่เพียงพอกับความเป็นไปของโรงเรียนกับชุมชนให้มากขึ้น การขาดข้อมูลข่าวสารติดต่อภายในชุมชน เครื่องมือที่ใช้ติดต่อสื่อสารยังมีไม่เพียงพอ การรายงานผลการดำเนินงานของโรงเรียนให้ผู้ปกครองทราบไม่สม่ำเสมอ

3. ด้านการให้บริการชุมชน สรุปได้ว่า การบริการชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาในด้านการศึกษาและด้านเศรษฐกิจ และอาชีพอยู่ในระดับน้อย โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องครู - อาจารย์ มีชั่วโมงสอนมากและทำงานอื่นมาก เวลาที่จะไปสำรวจชุมชนมีน้อย ส่วนด้านการให้บริการด้านอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์โรงเรียนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีปัญหา คือ อาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์มีไม่เพียงพอ และทรุดโทรมทำลายโรงเรียนขาดทุนทรัพย์และถูกจำกัดความสามารถในการให้บริการชุมชน

4. ด้านการเป็นผู้นำและการให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน สรุปได้ว่าบุคลากรในโรงเรียนไม่เห็นความสำคัญในการให้ความร่วมมือพัฒนาชุมชน และโรงเรียนควรจัดประชุมเพื่อวางแผนทุกครั้งก่อนการดำเนินงานโครงการพัฒนาชนบท ในการดำเนินงานนั้นประชาชนอาจมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ เช่น การสละแรงงาน การบริจาคเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการรับบริการต่าง ๆ ตลอดจนการบำรุงรักษา ให้สามารถดำเนินงานได้ต่อไปควรมีการประชาสัมพันธ์และประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนด้วย

5. ด้านการได้รับการสนับสนุนจากชุมชน สรุปได้ว่า ผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนน้อยครั้ง ชุมชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจนจึงช่วยกันสนับสนุนโรงเรียนได้น้อย และชุมชน

เห็นว่าควรจะไปเกี่ยวข้องกับโรงเรียนในเรื่องที่สัมพันธ์กับความสามารถที่ตัวเองจะทำได้ เช่น การเป็นวิทยากร เป็นต้น ส่วนโรงเรียนไม่ควรติดอยู่กับนโยบายมากนัก

6. ด้านการประเมินผลงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนสรุปได้ว่าในการประเมินผลการดำเนินงานประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลกับโรงเรียนค่อนข้างน้อยและขาดการรวบรวมสถิติข้อมูล สำหรับการประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการ โรงเรียนขาดความร่วมมือจากบุคคลในการรายงานผล ผู้รับผิดชอบงานรายงานผลการประเมินผลไม่ต่อเนื่อง